

העומר ושתי הלחם מעבר הירדן *

"ובאו בשן וגלעד כימי עולם כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". מיכה פרק ז'.

עומר ושתי הלחם. וכך מפרשים את דברי הירושלמי שקלים פ"ד:

"עשר קדושות הן: א"י מקודשת מכל הארצות וכו'. ר' חייא בשם ר' ירמיה: דר' ישמעאל היא. דאמר: אין העומר בא מסוריא".

ודייקו מדבריו, שיתכן שלדעתו כיבוש יחיד שמיה כיבוש וחייבים בסוריא בתרו"מ. ואעפ"כ אין מביאים משם העו"מ.

על השאלה: מדוע לא הזכירו במשנה בכלים תרו"מ, השיב הגרא"י אונטרמן שליט"א: (קובץ כינוס תורה שבע"פ י'): המשנה מונה רק דברים שיש בהם קשר לבית המקדש, והם העומר, שתי הלחם והביכורים המובאים לבית המקדש, מה שאין כן תרו"מ. לפי תשובתו בולט במיוחד הקשר במצוות אלו בין המקדש לארץ הקודש.

א. במערכת הקרבנות תופשים מקום מיוחד מנחת העומר ושתי הלחם. בולט בהם הקשר בין המקדש לארץ הקודש.

"עשר קדושות הן: ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, ומה היא קדושתה? שמביאים ממנה העומר והביכורים ושתי הלחם מה שאין מביאין כן מכל הארצות".

(משנה כלים פ"א מ"ו. הגר"א אינו גורס 'ביכורים' וכן בילקוט נשא, בבמד"ר נשא וטא נשא).

ידועה השאלה: מדוע הוזכרו רק אלו במשנה ולא תרומות ומעשרות וכיו"ב? ותשובת הגר"א שם: תרומות ומעשרות הם חובת הארץ ולא בגלל קדושת הארץ, מה שאין כן עומר ושתי הלחם שהם משום קדושת הארץ. בהמשך לכך יש אומרים שמקום בחוץ לארץ שיכבש כדין בכיבוש רבים יתחייב במצוות התלויות בארץ אך לא יתקדש להבאת

ב. ארץ ישראל מקודשת האם גם עבר הירדן?

לעיל הובאה המשנה בכלים האומרת, שקדושת א"י מתבטאת בהבאת העו"מ

* תמצית מאמר זה הוא פרק במאמרי "הגולן והגלעד בהלכה" שנדפס בחוברת "מגשים ברמה" לזכרו של אחי בנימין כפיר הי"ד שנפל ברמת מגשימים.

העומר ושתי הלחם מעבר הירדן

מר ושתי הלחם. האם הביטוי: "ארץ ישראל" כולל גם את עבר הירדן? יתכן ואפשר לדייק זאת מדברי הספרי זוטא ופרשת נשא המקבילים למשנה בכלים:

"א"י מקודשת מכל הארצות. ומה היא קדושתה? שמביאים ממנה העומר ושתי הלחם" (ל"ג: "ביכורים"). ובהמשך: "ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן. שארץ כנען כשרה לבית השכינה ואין עבר הירדן כשר לבית השכינה". אינו נכנס כאן לבירור ההפרש במעלת הקדושה בין עבה"י לארץ כנען (ענין זה הוא פרק במאמרי: "הגולן והגלעד בהלכה" שהודפס בחוברת "מגשים ברמת") יצוין כאן רק שהמשנה בכלים אינה מזכירה הפרש זה ויתכן שחולקת על כך. על כל פנים בולטת ההגדרה: ארץ כנען — העבר המערבי של הירדן. ועבר הירדן — העבר המזרחי. וממילא הביטוי: ארץ ישראל המזוכר ברישא במקום ממנו בא העומר, כולל שני עברי הירדן. הדייק בהגדרה זאת בולט בדברי הרמב"ם הל' רוצח פ"ח:

"אין ערי מקלט נוהגות אלא בארץ ישראל. ושש ערי מקלט היו: שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן ושלוש ערים הבדיל יהושע בארץ כנען".

ולפי זה פסק הרמב"ם: "אין מביאין מנחה זאת אלא מארץ ישראל" (הל' תמידין ומוספין פ"ז הל' ה') כולל עבר הירדן. וכך אמנם מסביר הרדב"ז את שיטת הרמב"ם: "סוף ערכין (דף לב) וירושלמי שביעית פ"ו למדנו שעבר הירדן נקרא ארץ ישראל וחיבת מן

התורה" (רדב"ז הל' תרומות פ"א הל' ב.). אמנם בהל' רוצח פ"י הל' א' פסק הרמב"ם: "אין דין עגלה ערופה נוהג אלא בארץ ישראל עבר הירדן". הרי לכאורה שעבה"י אינו בא"י? (וכך באמת הבינו בדעת הרמב"ם המהרי"ט צהלון, החיד"א ובספר "מעשה רקח") אך יש לומר שכאן היה צורך בהדגשה מיוחדת שגם בעה"י נוהג דין ע"ע כהדגשת מדרש ההלכה (ספרי: דברים כ"א. וראה מאמרי הנ"ל).

המהרי"ט צהלון בשו"ת סימן רטז מסר ביר שלדעת הרמב"ם ארץ ישראל היא רק ארץ כנען. ואת דבריו בענין ערי מקלט מסביר הוא: אין ערי מקלט נוהגות בחו"ל — שהיא עבר הירדן — אלא בצירוף לארץ ישראל. דהיינו: ערי המקלט בעבר המזרחי קולטות רק לאחר שהוקדשו ערי המקלט בא"י שזה העבר המערבי. ואף כי להלכה במקרה זה דברי המהרי"ט צהלון צודקים, אך הסברו בדברי הרמב"ם דחוק כפי שהוא עצמו מודה. לכן נראה שעדיף להדחק בהסבר דברי הרמב"ם לענין עגלה ערופה ולקבל את הגדרתו הברורה בדין ערי מקלט שא"י כוללת את עבה"י וארץ כנען.

במדרשי חז"ל לא תמיד מודגש ההבדל בין "ארץ ישראל" ל"ארץ כנען" ר' יוסף שורן בעל "תבואות הארץ" מנה שורה של מדרשים הסותרים לכאורה חילוק זה. אך בדיקת כל המקורות — שהוא נושא בפני עצמו — תוכיח: או

שעוסקים הם בזמן שעדיין לא התקדש שבאים הם להדגיש את עיקר א"י שזה עבה"י לפני הכניסה לארץ כנען, או העבר המערבי הנקרא: הארץ המיוחדת.

ג. "כל הארצות כשרות" — האם גם לעומר וגם מעבה"י?

בסנהדרין דף יא ע"ב נאמר: "על שלש ארצות מעברין השנה: יהודה עבר הירדן והגליל. על שתיים מעברין, ועל אחת אין מעברין". מפרש רש"י: "אפילו לא הגיעה התבואה לכישולה ביהודה ובשלה בעבר הירדן ובגליל, אין מעברין השנה. הואיל ומביאים עומר מעבר הירדן ומה"גליל". וכן מפרש שם הר"ן.

וכך קובע התשב"ץ ח"ג סימן קצח:

"ובפרק קמא דכלים דמני עשר קדושות. ומני: א"י מקודשת מכז הארצות לענין עומר וביכורים ושתי הלחם, בודאי עבה"י בכלל א"י היא.

והכי מוכח בפרק "כל קרבנות הציבור" (מנחות פג ע"ב) דפירשו טעמא דשתי הלחם משום דכתיב: "ממושבותיכם" ולא מחוץ לארץ. ובודאי דעבה"י בכלל "מוש"בות" היא כשאר ארץ ישראל, וכן בפרק קמא דסנהדרין אמרינן דעל שלש ארצות מעברין השנה: יהודה עבר הירדן והגליל. ואע"ג דאמרינן התם שאין הער"מ בא אלא מיהודה היינו לכתחילה מפני שהוא קרוב.

וכך קובעת המשנה במנחות פ"י מ"ב: "מצות העומר לבא מן הקרוב. לא ביכר הקרוב לירושלים, מבי"

המשנה במנחות פ"א מ"א קובעת: "כל קרבנות הציבור והיחיד באים מהארץ ומחו"ל. מן החדש ומן הישן. חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינם באים אלא מן החדש ומן הארץ. וכולם אינם באים אלא מן המובחר. ואיזה מובחר? מכמס ומזוניחא אלפא לסולת. שניה להם חפרים בבקעה. כל הארצות היו כשרות אלא מכאן היו מביאים".

האם "כל הארצות" שבסיפא משמעותו גם חו"ל והמשנה מתיחסת כאן לכל הקרבנות פרט לעומר ושתי הלחם או שהמשנה עוסקת כאן בכל הארצות של ארץ ישראל: יהודה, עבר הירדן והגליל (ראה שביעית פ"ט מ"ב ועוד) וכוללת עומר ושתי הלחם?

רש"י במנחות דף פג ע"ב מפרש: "כל הארצות שבא"י כגון יהודה ועבר הירדן והגליל כשרות להבאת העומר". וכן פירש רע"ב, בניגוד ל"תפארת ישראל". לפי פירושם ש"כל הארצות" כונתו לארצות א"י, בהכרח שכלול בתוכן עבר הירדן. שהרי באותו פרק במשנה ג' נאמר באותו סגנון: "תקוע — אלפא לשמן. אבא שאול אומר: שניה לה רגב שבעבר הירדן. כל הארצות היו כשרות אלא שמכאן היו מביאים".

העומר ושתי הלחם מעבר הירדן

אִים אוֹתוֹ מִכֵּל מִקּוֹם מַעֲשֵׂה שֶׁבֵּא
מִגִּנּוֹת צְרוּפִין וְשֵׁתֵי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת
סוֹכֵר.”
המהר"ט בן המבי"ט בקונטרס "דרך
הקדש" קובע (ראה: א"י בספרות השו"ת
לרב שציפאנסקי כרך ב' עמ' קא)

שגנות צרופין היה בעבר הירדן.
בירושלמי שקלים פ"ד למדנו: "ר'
ישמעאל אומר: אין עומר בא מסוריא".
מדייק החיד"א ב"ברכי יוסף" או"ח סי'
מן תפס, שדוקא מסוריא אין מביאים.
אך מעבר הירדן מביאים עומר.

ד. "עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו" (ר"ה י"ג ע"א)

מחלוקת היא בביאור הביטוי שנאמר
באיסור החדש: "ולחם וקלי וקרמל לא
תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם
את קרבן אלוקיכם. חקת עולם לדורו'
תיכם בכל מושבותיכם".

האוסר חדש בחו"ל מבאר בפשטות:
בכל מקום שאתם יושבים קיים איסור
חדש. לעומת זאת האוסר חדש רק בארץ
מבאר שאיסור חדש חל רק לאחר יד'
שנים של ירושה וישיבה.

בהמשך הסוגיא בקידושין מבואר כתר'
צאה מכך שרק למ"ד שחדש אסור
בחו"ל הקריבו עומר מיד עם הכניסה
לארץ. בעוד שלדעת החולק עליו עדיין
לא חל איסור חדש ולא צריכים היו
להקריב עומר. המסקנה מכך: הסוגיא
בראש השנה דף יג היא כמ"ד שחדש
אסור בחו"ל.

2. על דברי המשנה במנחות, שעומר'
ושתי הלחם באים רק מהארץ, מעירה
הגמרא (שם דף פד) שאין זה כרבי
יוסי ב"ר יהודה האומר: "עומר בא

הגמרא במסכת ראש השנה דף יג
ע"א מדייקת מהפס': "ויאכלו מעבור
הארץ ממחרת הפסח" (יהושע פרק ה'
פס' יא), שבני ישראל בכניסתם לארץ
לא אכלו תבואה חדשה עד שהקריבו
קרבן העומר. שואלת הגמרא: מהיכן
היתה להם תבואה להקריב? "אם תאמר
דעייל ביד נכרי (רש"י: שנתבשל עד
שלא באו לארץ) "קצירכם" אמר רחמ'
נא, ולא "קציר נכרי" (רש"י: משראוי'
לקציר היא קרויה קציר). מסקנת הסו'
גיא שהביאו עומר מתבואה שלא הביאה
שליש בידי נכרי.
לשם בירור הסוגיא אקדים מספר דברים.

1. במסכת קידושין דף לו ע"א ישנה
מוזלוקת בין ר"א וחכמים אם איסור
חדש נוהג בחוץ לארץ. ובמסכת ערלה
פ"ג מ"ט סתמה המשנה: "החדש אסור
מהתורה בכל מקום". וכן פסקו הרמב"ם
בהל' מאכלות אסורות פ"י הל' ב' וטור
ושלחן ערוך יו"ד סימן רצג. (הדבר
היה נושא לדיון ארוך באחרונים באירור'
פה ובמיוחד אם איסור חדש נוהג אצל
נכרי). הגמרא בקידושין מבארת שה'

אך דומה שאין טענה זאת הכרחית. מעניין שבראשונים אין מסבירים סוגיא זאת אליבא דריב"ר דוקא. יתכן לומר שהגמרא שאלה שאלה שהיא אליבא דכ"ע. (אמנם גם זה אינו ודאי. וכנראה, לא הכל מסכימים לפסול קציר נכרי. ראה להלן).

אך באמת גם לפי ר"י ב"ר ר"י קיים קור שי, שהרי כשם שלפי ההלכה יש מקום שאינו ראוי להבאת העומר והוא חו"ל, כך ישנו לפי ר"י ב"ר ר"י זמן שאינו ראוי להבאת העומר והוא טרם שנכנסו לארץ. אם כן, יתכן שאותו פסול שמצאו לד"ע חכמים בתבואה שגדלה בארץ לפני קידושה, קיים גם לפי ר"י ב"ר ר"י שהרי התבואה גדלה לפני חלות איסור חדש וחיוב הבאת העומר.

על כרחך יש לומר שמרגע שנכנסו לארץ, הוכשרה התבואה למפרע בגלל קנין האבות בארץ ישראל. וכך כתוב בירושלמי חלה פ"ב ה"א במחלוקת בין ר"א ור"ע אם פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה או לא. שר"א פוטר ור"ע מחייב. "אמר ר' הילא בשם רשב"ל: כך משיב ר"ע את ר"א: אין אתה מודה לי שבש"ע שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמחים וסלתות שהן חייבים בחלה? ולא גידולי פטור הן? (שהארץ עוד לא התקדשה). והוא מקבל מיניה. אמר ר' יוסי תמהני איך ר"ע מיתב את ר"א והוא מקבל מיניה. תמן עד שלא נכנסו לה למפרע ידשו". (וראה תורת המועדים לגר"ש גורן עמ' 598 ואילך על קנין האבות

מחוץ לארץ" ומה אני מקיים: "כי תבואו אל הארץ? שלא נתחייבו בעומר קודם שנכנסו לארץ. וקסבר חדש בחו"ל דאורייתא היא, דכתיב: "ממושבותיכם" — כל מקום שאתם יושבים משמע. "וכי תבואו" — זמן ביאה היא. וכיון דאורייתא היא אקרובי נמי מקריבין".

נמצא שר"י יוסי ב"ר יהודה תולה הכשר חו"ל להבאת העומר באיסור חדש מה"תורה. נראה שר"א בקידושין אינו תולה שני דברים אלו זה בזה ולכן הגמרא במנחות אינה אומרת שהמשנה אינה כר"א או אינה כסתם משנה בערלה, שהרי ר"א והמשנה בערלה קובעים רק שחדש אסור בחו"ל. אך יתכן שאעפ"כ אין מבי"איים משם עומר. ואכן כך פסק הרמב"ם; מצד אחד פסק בהל' מאכלות אסורות פ"י שהחדש אסור בחו"ל ומאידך פסק בהל' תמידין ומוספין פ"ז שמנחת הע"ר מר באה רק מא"י.

מסקנה מהאמור לעיל: הסוגיא בר"ה האומרת שהקריבו עומר בכניסה לארץ סוברת כנראה כר"א הסובר שחדש אסור בחו"ל אך אין הכרח שתסבור כר"י ב"ר ר"י.

3. על קביעה זאת יש מערערים (ראה למשל מנחת חינוך מצוה רעב) בגלל השאלה הבאה: מדוע נסתה הגמרא לפ"סול קרבן זה בגלל היותו קציר נכרי ולא שאלה בפשטות: הרי תבואה זאת גדלה לפני שהתקדשה הארץ ע"י הכי"ב בוש. וממילא הרי זה כאילו גדלה בחוץ לארץ ופסולה לקרבן העומר? משמע שהסוגיא סוברת כר"י ב"ר ר"י המכשיר הבאת עומר מחו"ל.

העומר ושתי הלחם מעבר הירדן

וממילא אין מציאות של קציר נכרי).

ונחזור לעניננו.

מספר ראשונים שאלו: מדוע לא תרצה הגמרא בר"ה בפשטות שהביאו עומר מעבר הירדן מנחלת בני גד וראובן? ותרוציהם:

א. המאירי: תבואה שבאה מעבה"י כבר יבשה. ולכתחילה צריכים להביא "כר" מל" — רך ומלא.

ב. הריטב"א: מצוה להביא מהקמה ולא מהקציר מזה זמן.

ג. הר"ן בחידושו: כיון שלכתחילה יש להביא מהקרוב, לא נראה היה לגמרא שעומר ראשון שהוקרב בא מעבה"י, שאין זה הידור.

ד. ב"שועות מלכו" לר"י מקוטנא חלק יו"ד סי' סז: עבר הירדן עדיין לא התקדש להבאת העומר. קידושו בא רק לאחר כיבוש כל העבר המערבי.

מוכח מדברי רבותינו אלה שעקרונית ניתן להביא עומר מעבה"י אף שאין זה הידור.

יש שניסו לדחות ראייה זאת בהסבירם שהסוגיא בר"ה היא רק אליבא דר"י בר"י ר"י המתיר הבאת עומר מחו"ל. ואולי רק לדעתו אפשר להביא מעבה"י ולהלכה אין מביאים משם. אך כבר הוסבר לעיל שאין הכרח להסביר סוגיא זאת כר"י בר"י ר"י דוקא.

משמע שברגע שנכנסו לארץ התקדשה למפרע לגבי הדברים שאינם דורשים תנאים נוספים של הכרת איש נחלתו וכד' כפי שזה בשמיטה ובתרומ'מ. וכך אומר הר"ש בחלה פ"ב מ"א: "ותי" מה גדול למה לא התירן העומר של אשתקד? ושמה דלא חל איסור חדש עד השתא. וגם לא קרב העומר במדבר. ד"ביאה" כתיב ביה, ואז (כשנכנסו לארץ) נאסר הכל אפילו יו"ן (אמנם הש"ך ביו"ד סימן רצ ס"ק ו' תמה על זה שנאסר אפילו הישן).

יתכן גם ביאור אחר: לפי הגר"ח סול"ר ביצ"ק דעת הרמב"ם שאין מביאים עומר מחו"ל לא בגלל שזה גדל בחו"ל, אלא בגלל שבחו"ל אין מצות קצירה, ותרי זה כאילו בא מהישן ומהנקצר מאילו שפסול. ממילא אם נאמר שה" תבואה גדלה כאילו בחו"ל, הרי משנכ"ר נסו ישראל לארץ, חלה מצות קצירת העומר וממילא אין כל פסול בהבאת העומר מתבואה זאת.

מהאמור לעיל מוכח שאין הכרח להס" ביר את הסוגיא בר"ה אליבא דריב"י. (אמנם, יש שניסו להכריח זאת מסיבה אחרת: הרמב"ם השמיט דין זה שקציר נכרי פסול, ומדוע? כנראה הסביר סוגיא זאת לפי ר"י בר ר"י והוא לא פסק כמותו. אך יש גם הסברים אחרים להשמטה זאת. כגון זה המובא ב"שפת אמת" שסוגית ר"ה הסוברת שיש לגויים חלק במה שגדל בארץ נסתרת מסוגית הגמ' בע"ז דף נג שאין להם חלק במה שגדלו. והרמב"ם פסק כסוגיא בע"ז

ה. "יכול משבאו לעבר הירדן..." (ספרא ויקרא כג י')

מיעוט זמן או מקום?

אמנם פירושו הראב"ד שם הר"ש באחד מפירושו.

חיזוק לפירוש זה ניתן למצא בדברי הגמרא בגיטין דף ח: למ"ד כיבוש יחיד שמיה כיבוש חייבים בסוריא במעש"רות ובשביעית מהתורה. ובודאי לכו"ע עבה"י בזמן כיבוש ראשון היה דינו ככיבוש רבים לכל הפחות, וממילא חייב בשביעית לאחר כיבוש העבר המערבי. ואכן הרמב"ם בפסקיו אינו מציין שער"ל או נגעי בתים או עומר אינם נוהגים בעבר הירדן. אמנם ביחס לשמיטה פסק בהל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ח ששמיטה בעבה"י מדבריהם והמהר"י קורקוס תלה זאת בדברי המד"ר ש הממעט כאילו עבה"י לגמרי מדין שמיטה. אך כאמור, יקשה מדוע השמיט הרמב"ם שאר ההלכות. ואולי גם לגבי שמיטה יש לחפש הסבר אחר לדברי הרמב"ם ואכ"מ.

בתוספתא מנחות פ"ד ה"ז כתוב: "נמצאת אתה אומר: כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בערלה בחלה ובחדש".

אפשר לפרש שאו התחייבו בכל מקום. אך הר"ש בפירושו לספרא מביא גירסא אחרת: "ובתוספתא דמנחות: יכול אפי"ל לו באו לעמון ומואב יהיה כשר להביא עומר משם? ת"ל: אשר אני נותן לכם!". (ר"ש ליברמן טוען שזאת הגירסא הנכונה). מפורש לפי גירסא זאת שאין

במדרש הלכה בספרא (ויקרא כג י) נמצאת הדרשת הבאה ביחס לעומר:

"וכי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, — יכול משבאו לעבר הירדן? ת"ל: "אל הארץ" — המיוחדת. יכול משבאו לעמון ומואב? ת"ל: "אשר אני נותן לכם" — ולא לעמון ומואב".

דרשות מקבילות נמצאות גם לענין ער"ל (ויקרא יט כג). לענין נגעי בתים (ויקרא יד, לד) אלא ששם מתוספים פרטים כגון: עד שיכבשו ("לאחווה") וכל אחד יכיר חלקו ("ובא אשר לו הבית"). וכן לענין שמיטה (ויקרא כה, ב) אף שם התנאי הסופי שכל אחד יכיר שדהו.

ישנה מחלוקת מהי המשמעות ההלכתית של מדרשים אלו. האם הדינים הנ"ל אינם חלים כלל בעבר הירדן? או שמא כונת המדרש שיחולו בעבר המזרחי לאחר כיבוש העבר המערבי וקידושו, כמו בערי מקלט.

מדברי המדרש לגבי נגעי בתים ושמי"ט משמע שהדיון הוא רק על זמן חלות דינים אלו. (לאחר ירושה וישי"בה). ולא שעבה"י התמעט לחלוטין. אף הניסוח: "יכול משבאו" משמעו שהדיון הוא רק על הזמן. שהרי אם באו לפ"סול עבה"י, צריך היה לנסח: "יכול יהא עה"י כשר להבאת העומר" וכד' וכך

העומר ושתי הלחם מעבר הירדן

או ההלכה למדרש. אך גם בלא להזדקק לבעיה רצינית זאת, אין הכרח לערוך הקבלה כזאת שר"י ב"ר ר"י ממעט רק זמן והחולקים עליו ממעטים רק מקום ויתכן ומהמלה "ארץ" ממעטים חו"ל לחלוטין ומהא הידיעה של "הארץ" ממעטים עבה"י לזמן מוגבל. אגב בסוגיא "במנחות שם מופיעה רק הדרשה: "ממושבותיכם תביאו — ולא מחו"ל, שנאמרה ביחס לשתי הלחם.

יתירה מזאת: יתכן והספרא הוא רק לשיטת ר"י ב"ר ר"י. ואז הכל מיושב. שהרי לדעתו רק הגבלה של זמן יש כאן. ואכן בהמשך דברי הספרא מופיעה הדר"ה: "בכל מושבותיכם" (לענין עומר) בכל מקום שאתם יושבים. כדברי ר"י ב"ר ר"י במנחות. ואולי זאת הסיבה שהדרשות ביחס לעבה"י אינן נזכרות בש"ס.

הרב זעמבא הי"ד ב"אוצר הספרי" רוצה לחדש שהמיעוט של עבה"י הוא על מצות קצירת העומר. מבואר במנחות דף סח ובספרא שבבית השלחין, שאינו ראוי לכתחילה להבאת העומר — אף שבדיעבד כשר — מותר לקצור לפני הבאת העומר (ראה תוספות שם). וכן מובא בשטמ"ק מנחות דף פד. שגם לר"י ב"ר ר"י שמביאים עומר מחו"ל — מותר לקצור העמר בחו"ל לפני הבאת העומר כי אין מביאים משם לכתחילה. כך, סובר הרב זעמבא. יתכן וכונת המדרש היא: אפשר לקצור בעבה"י לפני הבאת העומר אף שמביאים משם עומר בדיעבד. בהמשך לכך מעלה הוא את האפשרות שהמביא מעבר הירדן הרי הוא

עו"י כשר להבאת עומר. אך אין בכך כדי להכריח פרוש זה בדברי הספרא שהניסוח שם שונה, ולא במקרה.

(הצורך בלימוד מיוחד לעבה"י, מוסבר ע"י הרב ישראלי בארץ חמדה עמ' קמו: כיון שבעבר המזרחי לא חלקו על פי גורל, אפשר היה לחשב שדינים אלו יחולו שם מיד, ורק בעבר המערבי נד"רש שכל אחד יכיר שדהו. משמיע המד"רש שגם בעבר המזרחי יחולו רק לאחר חלוקת העבר המערבי. ומוסבר הדבר במיוחד לאור דברי ה"חתם סופר" (אבן העזר ח"ב סי' נו"ג) שבני גד וראובן זכי בחלקם רק לאחר השלמת כיבוש העבר המערבי. על החילוק בין עבה"י לעמון ומואב ראה הרב ישראלי שם ובמלבי"ם בויקרא יד).

הרב חסקין ב"כלכלת שביעית" עמ' תקסז רוצה להביא ראיה לפירוש הפוסל עבה"י להבאת עומר מהגמרא במנחות פד שהובאה לעיל. ר"י ב"ר ר"י דורש את המלים: "כי תבואו אל הארץ" שלא נתחייבו בעומר קודם שנכנסו לארץ. לדבריו ההגבלה היא רק בזמן ולא במקום. מביאים עומר גם מחו"ל אחר שנכנסו לארץ. ממילא, טוען הרב חס"קין, החולקים עליו וממעטים מהמלים: "כי תבואו אל הארץ" כל מקום בחוץ לארץ, לא יתכן שידרשו ממלים אלו גם הגבלה של זמן שעבר הירדן יתקדש להבאת העומר אחר כניסתם לעבר המערבי. ולכן בהכרח פסלו עבה"י לחלו"טין.

אך טענה זאת קשורה בשאלה היסודית: מה קדם למה? המדרש להלכה

כמביא מהישן ומהנקצר מאליו שלדעת רש"י במנחות דף ד' יתכן שקרבן כזה כשר רק לקיום מצות מנחת העומר ולא להתיר את החדש. (ביחס לקצירה בזמן "מקדש מלך" לגרצ"פ פרנק עמ' קצה).

ו. "עבר הירדן לא התקדש...". (ר"ן נדרים כב ע"א) —

בירור הדברים

מעבה"י, משמע שכשר להבאת העומר, וזה סותר לדבריו כאן?

הרב גרשוני בספרו "משפט המלוכה" עונה: הגמרא בר"ה עוסקת בזמן קדושה ראשונה שאז על-פי הדיבור עבר הירדן התקדשה כא"י. אך הגמרא בנדריים עוסקת בסיפור מתקופת התלמוד, דהיינו: קדושה שניתה. ואז בטל תוקפו של הציווי שהתיר לכבוש את עבה"י לפני גמר כיבוש הארץ, וממילא לא התקדש עבר הירדן אלא ככיבוש יחיד ולא בקדושה מלאה. הסבר זה ניתן להאמר ביישוב הסתירה בדברי הר"ן (אך עדיין צ"ע מפירושו לסנהדרין יא: ובברכ"י ניסה ליישב). אך בראשונים רבים ובאחרונים מבואר שעבה"י שייך לא"י הן בכיבוש ראשון והן בכיבוש שני.

ז. סיכום

רוב המקורות במדרש, במשנה ובגמרא על-פי פירושי המפרשים, מוכיחים שעבר הירדן כשר להבאת העומר, לפי שיש בו לא רק חובת הארץ אלא גם קדושת הארץ.

כיום — לאחר שזכינו לשחרור הגולן — נחלת חצי שבט המנשה — וליישובו המתפתח לעינינו, יש ענין מיוחד לברור ההלכות הקשורות בעבר הירדן.

בנדריים דף כב ע"א מסופר שעולא בעלתו לארץ, נקלע למעשה שבו יהודי רצה יהודי ור' יוחנן תמה: כיצד הגיע הרוצה לכעס כזה? הרי רק בבבל כתיב: "ונתן לך ה' לב רגז". אמר לו עולא: באותה שעה עדיין לא עברתי את הירדן.

בתשב"ץ ח"ג סימן קצח וכן ב"ברכי יוסף" לחיד"א א"ח סימן תפט מבואר, שיתכן ולא היה זה בתחום עבה"י השייך לארץ אלא באזור אחר. אך הר"ן שם קובע: "עבר הירדן לא התקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות", מדייקים מדברי ריו, שאכן עבר הירדן שייך לארץ, אלא שלמספר דברים אין בו קדושת הארץ.

יש טוענים, שהר"ן מסביר את דברי הספרא הנ"ל כפירוש הממעט עבה"י לחלוטין מהבאת העומר. ויש התולים זאת בדברי הגר"א בכלים פ"א מ"ו שהובאו לעיל. דהיינו: לדעת הר"ן קדושת עבה"י רק בגלל כיבוש רבים שבא בגלל ציווי ה'. אך אין הוא חלק מהארץ המובטחת. לכן חייבים בו במצוות התלוי יות בארץ פרט לעומר ושתי הלחם, שהם משום קדושת הארץ, ולא משום חובת הארץ.

אך קשה: לעיל ראינו שהר"ן בחידושינו לר"ה שאל: מדוע לא הביאו עומר